

JAMES W. FOWLER'E GÖRE İNANÇ VE İNANCIN YAPISAL MODELİ

Mustafa ULU
Dr., Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
mustafaulu@erciyes.edu.tr

Özet

Fowler, inanç gelişimi olgusu ile ilgilenen en önemli teorisyenlerden birisidir. İnanıcı bireylerin yaşama yönelik ana motivasyonlarının bir parçası olarak tanımlayan Fowler'e göre o, din vasıtasıyla ve biliş aracılığıyla ifade edilebilir ancak her ikisini de aşan bir kuşatıcılığa sahiptir. İnanç, insanların kendilerini varoluşlarının nihai durumları ile ilişkili olarak fark ettikleri bir biliş şeklidir. Fowler'e göre inanç, imandan daha derin, daha zengin ve daha kişiseldir. Fowler'in teorisi sadece belirli dini gelenekler ve inançlara değil sadece "psikolojik inanç kavramına" odaklandığı için hangi dine inanırsa inansın bireylerin bütün dini inançlarının gelişiminin anlaşılmasında kullanılabilir.

Piaget, Erikson ve Kohlberg gibi teorisyenlerden büyük oranda etkilenen Fowler, inancın yapısında yedi yapısal görünümün olduğunu ifade eder ve bu görünümleri mantıksal yapı, perspektif kazanma, ahlaki yargılama biçimi, sosyal farkındalığın sınırları, otoritenin yeri, dünya görüşü ve sembolik görev olarak isimlendirir.

Anahtar kelimeler: James W. Fowler, İnanç, Gelişim, Yapı, Model.

ACCORDING TO JAMES W. FOWLER FAITH AND STRUCTURAL PATTERN OF FAITH

Abstract

Fowler has been one of the leading theorists concerning the development of faith. According to Fowler who defines faith as the make up of an individual's main motivations for life, faith can be expressed through religion and cognition, but it encompasses more than either of these. It is a way of knowing by which people recognize themselves as related to the ultimate conditions of their existence. According to Fowler, faith is deeper, richer, more personal than belief. Fowler's theory can be use in order to understand the development of persons' all religious faiths who no matter what believe because it not focuses on a particular religious tradition or content of belief except on the "psychological concept of faith".

Greatly influenced by theorists such as Piaget, Erikson and Kohlberg, Fowler proposed seven aspects of faith's structure. These aspects are called by Fowler as form of logic, perspective taking, form of moral judgment, bounds of social awareness, locus of authority, form of world coherence and symbolic function.

Keywords: James W. Fowler, Faith, Development, Structure, Pattern.

A. Giriş

James W. Fowler, hem deneysel bir araştırma programı bağlamında hem de kendi gözlemlerine dayanarak müstakil bir inanç gelişim teorisi geliştiren uygulamalı bir teologdur. James W. Fowler'in inanç gelişim teorisi, son otuz yıl içerisinde ortaya çıkan en önemli dini ve manevi gelişim modellerinden biridir. İnanç gelişim teorisi ile Fowler, insan yaşam döngüsündeki dini/manevi değerler ve davranışların gelişiminin evrimsel sürecini anlamayı amaçlamaktadır. Bu model başta din psikolojisi, din eğitimi, dini danışmanlık ve rehberlik hizmetleri ve gelişim psikolojisi olmak üzere birçok disiplini etkilemiştir (Parker, 2006, s. 337). Fowler'in oldukça geniş bir yelpazede kendisine kullanım alanı bulan inanç gelişim teorisi ise 200'den fazla araştırma projesine ilham vermiştir (Fowler, 1990, s. 399-401), tartışma ve ilgi odağı olmaya da devam etmektedir (Streib, 2001, s. 143; Streib, 2005, s. 99).

Fowler'in inanç gelişim teorisinin anlaşılabilmesi için teorisinin merkezine konumlandığı "*inanç*" kavramının anlaşılması gerekmektedir. Mesela inanca, bir takım bilişsel süreçler olarak bakılabilir mi? İnanç, bir dünya görüşü müdür? veya inanç, dini ya da manevi bir bağlılık mıdır? Bu ve benzeri sorulara cevap verilebilmesi açısından Fowler'in "*inanç*" kavramı ile kastettiği olgunun net bir şekilde ifade edilmesi gerekmektedir. Bu makalede Türkiye'de de son dönemlerde tanınmaya ve araştırmalarda kullanılmaya başlanan bu teorideki en merkezi nokta olan "*inanç*" kavramına odaklanılacak ve teorisinin üst yapısını teşkil eden "*inancın yapısal modeli*" açıklanmaya çalışılacaktır.

Fowler, 1981 yılında konu ile ilgili olarak ilk çalışmalarını yayınlamaya başladığında "*inanç gelişimi*" konusu, din psikolojisi çalışmaları açısından nispeten yeni bir kavram olmasına rağmen o, bu kavramı, Hristiyan düşüncesi ve psikolojik gelişim teorilerini kullanarak açıklamaya çalışmıştır. Bu nedenle Neo-Piagetçi ekol içerisinde değerlendirilen Fowler'in inanç gelişimi kavramını Hristiyan geleneği ile birlikte gerek psikoloji gerekse eğitim alanlarında yaygın olarak kullanılan Piaget'in "*Bilişsel Yapısal Gelişim Teorisi*", Erikson'un "*Psiko-sosyal Gelişim Dönemleri Teorisi*" ve Kohlberg'in "*Ahlaki Gelişim Teorisi*" üzerine inşa ettiği ifade edilebilir (Fowler, 2001, s. 159). İnanç gelişim teorisi ve araştırması, sosyal ilişkilerin, kişisel kimliğin ve kişisel ve kültürel anlamların kurucusu olarak gördüğü inancın genel olarak anlaşılması konusuna odaklanmaktadır (Fowler & Dell, 2006, s. 36). İnanç gelişimi teorisi, esasen 1970 ve 80'lerde, insanoğlunun Tanrıyı ya da yüce bir varlığı zihninde nasıl canlandırdığını ve bu yüce varlığın temel değerler, inançlar, bireyin kişisel yaşamı ve diğer insanlarla ilişkilerindeki manalara nasıl bir etkisinin olduğunu anlamak adına bir taslak olarak öne sürülmüştür (Fowler & Dell, 2006, s. 34).

B. İnanç

Öncelikle Fowler'ın inancı anlama ve yorumlama biçiminde döneminin en ünlü teologlarından olan Paul Tillich, Wilfred Cantwell Smith ve doktora tezinin konusunu oluşturan Richard Niebuhr'un önemli bir yeri bulunduğu ifade edilmesi gerekmektedir.

Fowler, "inanç" terimini oldukça geniş ve genel anlamda kullanmaktadır. Fowler, birine ya da bir şeye "inanana" insanın inancının, beşeri açıdan var olmanın evrensel bir şartı olduğunu ederken (Nelson, 1992, s. 62-63) aslında inancın, insan yaşamının evrensel bir niteliği olduğunu vurgulamaya çalışmaktadır. Fowler, en genel anlamda inancı bireylerin yaşama yönelik ana motivasyonlarının bir parçası olarak değerlendirir. O, inanç gelişimi sürecini değerlendirirken de sadece ilişkisel değil aynı zamanda imgesel doğayı da vurgulayarak inanca teslim olma ve onu imgeleme yollarının genel olarak insanın bilme ve değerlendirme biçimleriyle anlamlı bir şekilde ilişkili olduğunu belirtir (Fowler, 2004, s. 405). Diğer bir ifadeyle Fowler, imge, ibadet ve varoluş hakkındaki felsefi düşüncelerin altında yatan intrapsişik süreci ele alır (Hart, Limke, & Budd, 2010, s. 123). Fowler bireyde birçok inanç çeşidinin olduğunu vurgulayarak dini inancın, beşeri inancın sadece bir çeşidi olduğunu ve özellikle aşkın Tanrı ya da Tanrılar gibi dini figürlere inancı yönlendirmeyi ifade ettiğini belirtir (Astley, 2009, s. 232).

Fowler, inancın evrensel ve insan doğasına özgü olduğuna inanmış ve inancı insanın anlamlandırma süreci ile ilişkilendirmiştir.

İnanç, içerik ya da bağlam açısından her zaman dini bir olgu değildir. Kişinin kendisinin ya da başkalarının bazı soruları ciddi bir şekilde sorması, dini bağlılık ya da iman hakkındaki sorulara ilişkin cevapları aramaya yönelik değildir. İnanç, bir kişinin ya da grubun hayatın güç merkezine doğru yöneliş yoludur. Bu, içinde uyum bulduğumuz, çeşitli güçlere ve yaşamımızı süsleyen ilişkilere anlam kazandırdığımız bir yoldur. İnanç, kişinin ortak anlam ve amaç zemininde başka kişilerle ilişkisi açısından kendisini değerlendirme yoludur. Hayvanlar alemindeki bazı canlılara dahi bizden daha ileri özel ve belirli içgüdüsel rehberlik sistemleri bahşedilmiştir. Hayvanlar, üreme, barınak inşa etme, yiyecek arama ve yavrularına nasıl bakacağını bilme gibi konularda insanlardan daha ileri düzeyde programlanmıştır. Hatta şempanzeler bile bu konularda bizden daha ileridedir. Fakat bildiğimiz kadarıyla bizim dışımızdaki canlıların hiçbiri, yaşamın ne olduğuna dair sorulardan kaynaklanan, bizim sahip olduğumuz neşe ve kederleri yüklenmezler. Bu canlılar, kurdukları bağlantılar aracılığı ile yaşamlarını biçimlendirme ya da nesnelere anlam kazandıracak anlam imgeleri arama çabasını bilinçli bir halde yapmazlar (Fowler, 1995, s. 4).

Fowler'e göre inanç, din vasıtasıyla ve biliş aracılığıyla ifade edilebilir ancak o, her ikisini de aşan bir kuşatıcılığa sahiptir. Ona göre inanç, insanların kendilerini varoluşlarının nihai durumları ile ilişkili olarak fark ettikleri bir biliş şeklidir (Gottlieb, 2012, s. 275). "Öncelikle dinden daha kişisel ve geniş olan inanç, birikimsel geleneğin biçimleri vasıtasıyla algılanan ve kavranan aşkın değer ve güce bireyin ya da grubun yanıt verme biçimidir" (Fowler, 1995, s. 9).

Fowler, inancın, dindar insanlara hasredilemeyeceğini ve temel beşeri kategoriyi isimlendirmek için tahsis edilen bir kelime olduğunu kabul eder. Ona göre maneviyat gibi bireyin inancı da insan davranışını biçimlendiren tutum ve mizaç özelliklerine sahip bir olgu şeklinde anlaşılabilir. O, insanların yaşam tecrübelerine nasıl yöneleceğini, onları nasıl birleştireceğini ve şekillendireceğini etkileyen "yaşamın içine girilen, yaşama biçim ve anlam kazandırılan bir yoldur" (Fowler & Keen, 1985, s. 24). Böylece *inanç*, basit bir şekilde insanların başına gelen bir olay değil bir aktivite, onların yaptıkları yaparken de kendilerinden birşeyler kattıkları bir eylemdir. Gramer açısından bir isim olmasına rağmen inanç, bir fiil mantığına sahiptir; bundan dolayı tam anlamıyla insanın "*inanma eylemi*"nden bahsedilebilir (Fowler, 1995, s. 16).

Fowler'e göre inanç, imandan daha derin, daha zengin ve daha kişiseldir. Bazı durumlarda dini bir gelenek tarafından ortaya konulmasına ya da bir dereceye kadar onun doktrinleri tarafından etkilenmesine rağmen inanç, sistemsel olmaktan ziyade kişisel bir niteliktedir. İnanç, kişiliğin benliğe, yakın çevreye ve evrene yönelmesidir. (Fowler, 1995, s. 11). İdeal anlamda iman ise inançlarla uyumludur ve onları ifade eder. Fakat inanç, bilinçdışı motivasyonları kapsadığı gibi bilinçli iman hallerini ve fiilleri de kapsar (Fowler, 1991, s. 31). Bu anlamda kullanılan inanç, dini inancın dahi ötesine geçebilir ve aşağıdaki özelliklere sahip olur:

- a. İnsanların yaşamlarına tutarlılık ve yön verir.
- b. Onları diğer insanlarla paylaşılan güven ve sadakat ortamında buluşturur.
- c. Kişisel duruşlarını ve toplumsal bağlılıklarını daha büyük çerçevede bir kaynağa bağlanma bilinciyle destekler.
- d. Yaşamlarında nihai niteliklere sahip olmalarını sağlayarak, insanların hayatın ve ölümün zorluklarıyla yüzleşmelerini ve mücadele etmelerini sağlar (Fowler & Dell, 2006, s. 36).

Bununla birlikte inanç, bireyin içinde yaşadığı ve geliştiği kültürden ve gelenekten bağımsız olarak düşünülemez. İncanın geliştirilmesinde ve olgunlaştırılmasında geleneğin ya da kültürün sözlü ya da yazılı bütün unsurları birey tarafından kullanılır. Bu durumu Fowler, "İnanç, geleneğin unsurlarıyla canlandırılır ve geliştirilir" (Fowler, 1995, s. 9) şeklinde ifade

etmektedir. Fowler tarafından tanımlandığı şekliyle inanç, kişinin dini yönelimini bireysel olarak sorgulamasından daha geniş bir kavramdır. İnanç, öz değerler, bireyi yönlendiren güç imgeleri ve yaşam süresince bireyi bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde motive eden hikayelerle ilgilidir:

...Biz, bağlılıklarımızı nedenlere ve değer merkezlerine dönüştürürüz. Biz, gücün gerçekliğine ve imgelerine olan bağlılıkları ve ittifakları biçimlendiririz. Ve biz, yaşamlarımızı dini hikayelere göre biçimlendirir ve dönüştürürüz. Bu şekilde de evrensel hakikatleri keşfetmiş ve anlamlandırmış diğerlerine katılırız (Fowler, 1991a, s. 22).

Fowler, dinamik ve canlı olan inancın bağlılıklarla ilgili olarak üç boyutundan bahseder: bunlardan ilkinde göre inanç "bir değer merkezine ya da merkezlerine karşı sadakat ve güven konusunda dinamik bir modeldir." İkincisine göre, "gücün gerçekliğine ve imgelerine karşı sadakat ve güvendir." Üçüncü ve son boyuta göre ise de "ortak hakim hikayelere ya da öz hikayelere karşı sadakat ve güvendir" (Fowler, 1991, s. 32).

İnançın bu geniş tanımı, ateist, agnostik, fundamentalist ve komünistlerin tamamının da biraz inanç tecrübesine sahip olabileceğini ifade eder. Çünkü inanç, sadece Tanrıya bağlanmak değildir (Fowler, 1991a, s. 19-37). Aslında inanç, şuursuz motivasyonları da kapsadığı için bireyin iman sisteminden daha derindir (Neukrug, 2012, s. 310-312).

Fowler, inanç gelişiminin, bireylerin içerisinde anlam buldukları evrensel beşeri bir aktivite olduğuna inanır (Fowler, 1991, s. 31) ve inancın bilişsel, duygusal ve ilişkisel yönlerinin de olduğunu iddia eder. İnanç konusunda ilk aşamadan diğerlerine doğru hareket, yapısal açıdan karmaşıklığın ve kapsamlılığının artmasını temsil eder. Böylece Fowler'e göre inanç gelişimi manevi olgunluktan fazlasını ifade eder (Hart, Limke, & Budd, 2010, s. 123).

Fowler'e göre inancın karşıtı şüphe değildir, aksine "nihilizm'dir... ve hatta negatif anlamlandırma olasılığı hakkındaki ümitsizlik'tir" (Fowler, 1995, s. 31-32); bu yüzden o, "kendini öldürmeyi düşünmeyen bir kişinin inançla yaşadığını" ve insanlığın kalbinin her zaman *bir yerlerde* dinlendiğini ifade eder (Fowler & Keen, 1985, s. 1).

Fowler'den sonra teorisi üzerinde en çok araştırma ve değerlendirme yapanlardan biri olan Dykstra "*What is Faith? An Experiment in the Hypothetical Mode*" başlıklı çalışmasında Fowler'e göre inancın yedi temel özelliği olduğunu ifade eder. Buna göre;

- a. İnanç, bir beşeri aktivitedir (insanların sahip oldukları bir şey değil aksine insanların kendisi ile ilişki içerisinde oldukları bilme ve varolma şeklidir.)
- b. İnanç, ilişkiler sayesinde meydana gelen bir aktivitedir.

- c. Bu ilişkilerin en önemli iki yönü, güven ve bağlılıktır. İnsan güven ve bağlanmaya dayalı ilişkiler geliştirmekse yaşayamaz ve manevi, psikolojik ve hatta fiziksel açıdan ölür. Bunların tamamı insanı insan yapan özelliklerdir.
- d. İnanç, bazı obje(leri) gerektirir. İnanırken insan, bazı şeylere güvenir ve bağlanır.
- e. İnançta, insanlar sadece bireylere ve gruplara değil aynı zamanda (Tanrılar gibi) aşkın güç ve değer merkezlerine güvenir ve bağlanırlar. Ayrıca bu değer ve güç merkezleri ile güvendiğimiz ve bağlandığımız kişiler ve gruplar da ilişkilidir.
- f. Bu güven ve bağlılık ilişkileri sayesinde insanların (hem yakın hem de nihai) “dünyası” şekillendirilir, anlamlandırma meydana gelir ve sahip oldukları kişilikler oluşturulur. İnsanoğlu anlamlandırma ve kişilik geliştirme isteği olmaksızın yaşamını sürdürmez.
- g. Dünyayı şekillendirme, anlamlandırma ya da “asli, temel bilme” aktivitesi, inancı tanımlayan öz eylemdir (Dykstra, 1986, s. 49).

Yukarıda belirtilen inanç özelliklerinden Dykstra, inanç tanımlarının sürekli olarak değişmesi gerektiği sonucuna ulaşmıştır. Çünkü bireylerin bütün tecrübeleri onların hem dünyalarında hem de kişiliklerinde değişmelere sebep olmaktadır. Zamanla insanın eşyaları algılama biçimleri, kendisine anlamlı gelen şeyler, güven ve bağlılık ilişkileri ve değer, anlam ve güç merkezlerine olan teslimiyetleri edindikleri tecrübelerle ve düşünce dünyalarında meydana gelen değişikliklerle değişmektedir (Dykstra, 1986, s. 49).

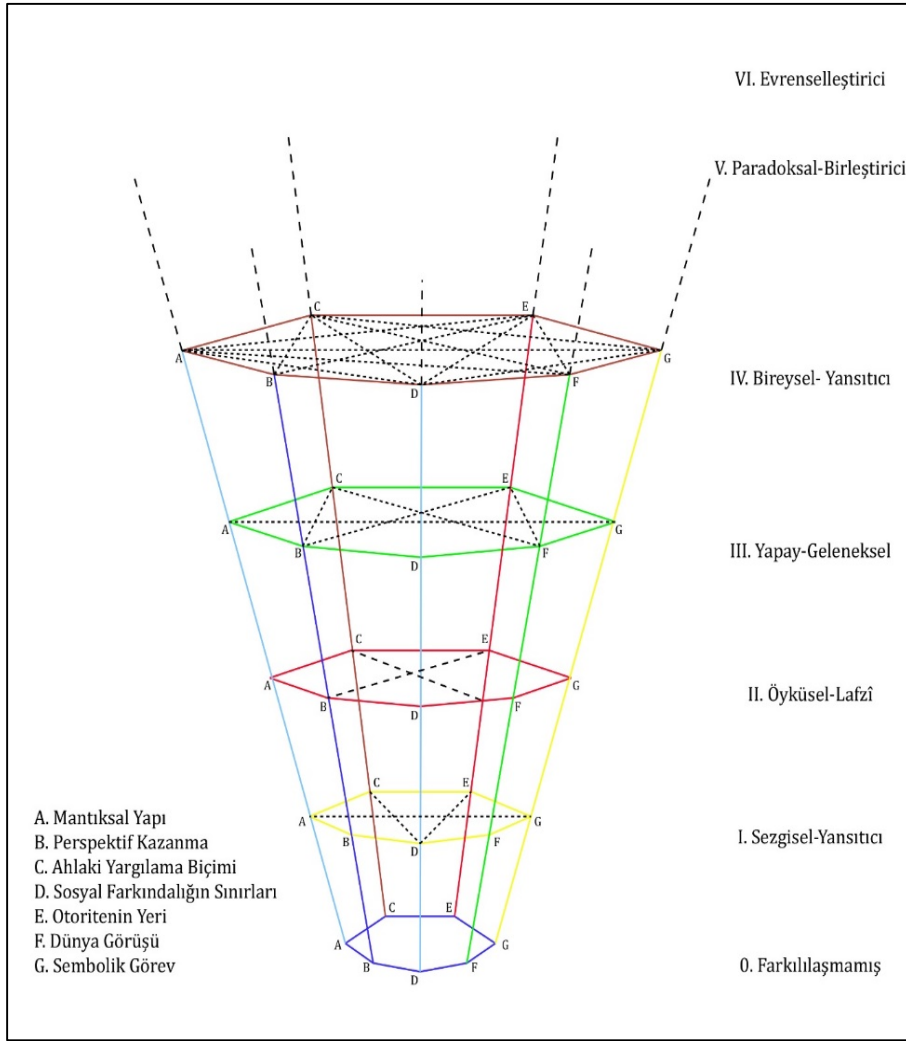
Bununla birlikte Dykstra, inancın aslında dini bir kategori olduğunu ileri sürerek bu inanç anlayışını teolojik açıdan yetersiz olduğu gerekçesi ile eleştirmiştir. Ona göre Fowler’in görüşünün bir inanç biçimi olarak putperestliği bile içerdiğini ve onun inanç kavramının genellikle bilişsel süreçlerden ya da “anlamlandırma” sürecinden ayırt edilmesi olanaksız hale gelecek kadar geniş olduğunu iddia etmiştir (Dykstra, 1986, s. 56). Birçok dindar için aslında inanç, insanlığın başarısından ziyade Tanrının inayetinin bir göstergesidir, insanlığa bir hediye olarak verilmiştir ve bağlamından ya da yönlendirildiği varlıklardan ayrılamaz. Fowler bu eleştirilere, Tanrının insan gelişiminin doğal kanunlarını yaratma rolüne ek olarak “olağanüstü inayet” aracılığı ile beşeri inancın bağlamının değişmesinde başka bir rol oynayabileceğini ifade ederek cevap verir (Fowler, 1995, s. 302-303; Fowler, 2000, s. 73-75).

C. İnançın Yapısal Modeli

Fowler insanın inanma şeklinin anlaşılabilmesi için “İnanç Gelişim Aşamaları” adını verdiği teorisi bağlamında bir model de geliştirmiştir. Fowler, teorisinde “inancın altında yatan yapılarıdaki pencereler ya da

aralıklar" (Fowler, 1976, s. 186) olarak isimlendirdiği yedi boyut ya da inanç görünümleri olduğunu kabul eder. Fowler'in modelleri tanımlayabilmek için "pencere" kelimesini kullanması, modellerin işlevlerinin anlaşılabilmesi açısından oldukça önemlidir. Çünkü bu modeller, tıpkı bir evin pencereleri gibi sadece alakalı olduğu şeyle ilgili sınırlandırılmış bir bakış açısı verir. Bu modellerin hepsi birlikte değerlendirildiğinde dahi evin mobilyaları ve ev sahipleri hakkındaki bütün bilgileri vermeyebilir. Ona göre aşamalar, düşünme ve değerlendirme yapılarının entegre edilmiş bir sistemidir ve bu sistem bireyin çevresi ile ilgili olarak dengeli yapısal bir öğrenme meydana getirmesini sağlar (Fowler, 1986, s. 31).

Şekil 1. Fowler'e Göre İnançın Yapısal Modeli

Kaynak: (Fowler, Faith and the Structuring of Meaning, 1986, s. 32)

Bu yedi görünümün, bireyi inancın belirli parçalarına odaklanmaya götürebilme ihtimaline rağmen Fowler, inanç konusunda “herkesin bir yönelimi” (Fowler, 1995, s. 14) olduğunu ve inanma eylemi ilgili olarak hem biliş hem de etkinin “iç içe olduğunu” ileri sürer (Astley, 2009, s. 234).

Piaget (1970) ve Kohlberg’in (1976) bilişsel-yapısal psikoloji teorilerinden sonra çalışmasını modelleyen Fowler, bireyin anlamlandırma ve ilişkilendirme şeklinin gelişimsel yolunu bireyin “nihai çevresi” olarak isimlendirir ve bunu ortaya koymak için yedi “inanç modeli” ortaya koyar. Fowler, bu inanç modelini ise “*Faith and the Structuring of Meaning*” isimli yazısında bir grafikte göstermeye çalışır. Ancak Şekil 1’de yer verilen bu grafikte yer alan ve her bir aşamanın modellerini birbirine bağlayan çizgiler sadece semboliktir.

Fowler’in inanç gelişim modeli kompleks bir yapıya sahiptir. Her inanç aşaması “kendi içerisinde ve ayrıca diğer altı aşama ile entegre olan” yedi yapısal boyuttan oluşmaktadır. Bu boyutlar:

- a. **Mantıksal Yapı:** Bu görünüm, kişinin dünyayı anlamlandırmak için kullandığı düşüncenin karakteristik örüntüsünü tanımlar. Fowler’in I ile IV arasındaki İnanç Aşamaları, Piaget’in somut akıl yürütmeden sonuç çıkarma yoluyla kaotik düşünceden soyut düzenli mantığa doğru gelişimsel hareketi açıklamasını takip eder. Aşama V düşüncesi daha diyalektiktir. Ayrıca bu görünüm, Piaget’in ifade ettiği bilişsel kabiliyetlerdeki değişikliklerin bir uyarlamasıdır (Fowler, 2001, s. 161). Birey, dünyayı “mantık-öncesi” anlama şeklinden, daha somut ve sonunda da soyut olarak anlamaya doğru gelişir.
- b. **Perspektif Kazanma:** Selman’ın bireyin tek boyutlu (egosentrik) perspektiften, olayların ya da tecrübenin çok boyutlu olarak görülmesi becerisinin nasıl geliştirildiği hakkındaki çalışmasının açılımıdır (Fowler, 2001, s. 161). Bu görünüm, bireylerin başka bir kişinin içsel dünyasını nasıl inşa ettiği ile ilgilidir. İnsanlar olgunlaştıkça başka insanlar hakkında yavaş bir şekilde perspektif kazanma konusunda daha iyi hale gelirler.
- c. **Ahlaki Yargılama Biçimi:** Kohlberg’in ahlaki muhakeme yeteneğinin çeşitli aşamaları hakkındaki çalışmasının uyarlanmasıdır (Fowler, 2001, s. 161). Bu görünüm insanların ahlaki nasıl düşündükleri ve ahlaki kararları nasıl aldıkları ile ilgilidir. Fowler’in yaklaşımı geniş oranda Lawrence Kohlberg’in görüşlerine dayanır.
- d. **Sosyal Farkındalığın Sınırları:** Bireylerin kendi sosyal gruplarının sınırlarını kapsayıcı ya da dışlayıcı bir şekilde nasıl çizdiğini işaret eden yapıdır. Bu yapının gelişmesi, kapsayıcılığın artması yönündedir. İnanç genellikle ortak bir aktivitedir ve bu görünüm,

bireyin başkalarını kendi "inanç topluluğuna" ait olarak algılama şeklini yakalar. İnanç geliştikçe bu "inanç kilisesinin" sınırları da genişler.

- e. **Otoritenin Yeri:** Karar verme ve değerlendirme konusunda daha harici bir noktadan daha dahili bir noktaya doğru hareketi gösteren bir yapıdır. Bu görünüm, özellikle, kişinin anlamlandırma sürecine yönelik otoritelerin nasıl seçildiğini ve bir kişinin inanç konusunda onlarla nasıl ilişki kurduğunu tanımlar.
- f. **Dünya Görüşü:** Hem düşünme hem de kişinin biliş ve değerlendirme sürecinin bilinçli farkındalık seviyesi ile ilgili yapıdır. Bu görünümde ilerleme, dünyayı üstü kapalı şekilde anlamlandırma şeklinden, anlamlandırmanın daha bilinçli şekillerine doğrudur. Bu görünüm, bir kişinin kendi dünyasını, özellikle de "nihai çevresini" nasıl inşa ettiğini tanımlar. Bu görünüm, insanların tutarlı bir dünya görüşü oluşturmak için bireysel tecrübelerinin farklı öğelerini ve inandıkları farklı şeyleri nasıl bir araya getirdiğini ifade eder.
- g. **Sembolik Görev:** Bu yapı, sembollerin algılandığı ve ilişkilendirildiği şekli kapsar. Hareket, sembollerin tek ve genellikle de somut olarak anlaşıldığı tek boyutlu ilişkiden, çok boyutlu anlama ve sembol içeriğinin mitolojiden arındırılmasına doğrudur (Parker, 2006, s. 338). Bu görünüm, sembollerini nasıl anladığımızla ve kullandığımızla ilişkilidir. Fowler'e göre bu, sembollerini Aşama I'deki büyüğü gücün kaynakları olarak algılamaktan -ve hoşlanmaktan-, Aşama II'nin literal yorumuna, Aşama IV'ün eleştiriciliğine maruz kalan kavramlardaki sembollerin "mitolojiden arındırılmasına" doğru gelişir. Aşama V'teki "ikinci safık" şeklinde isimlendirilebilecek eleştiri sonrası döneme doğru daha ileri bir gelişim de mümkündür. Bu aşamada semboller, önceki güçlerinin bir kısmını yeniden kazanırlar.

Fowler'e göre a, b ve c boyutlarının nitelendirilmesi biraz belirsiz olmakla birlikte sırasıyla Piaget, Selman ve Kohlberg'in gelişimsel teorilerine dayanır. D, e, f ve g boyutlarını ise Fowler, kendisi üzerinde önemli etkileri olan Erikson, Levinson, Vaillant, Gould ve Sheehy gibi birkaç psikoloji teorisyeninin adını zikretmesine rağmen doğrudan her hangi bir teoriye dayandırmaz (Gottlieb, 2012, s. 275).

Fowler, teorisinde inancın sosyal ve duygusal bileşenlerinin eksik olduğu gerekçesi ile sürekli eleştirilir fakat o, inancın rolünü, kararlı bir şekilde değerlendirme ve yaşam tarzı olarak gördüğü ve tanımladığı görünümünün çoğunun "bilişsel olduğu kadar psiko-sosyal bağlamı da temsil ettiği" konularında ısrar eder (Fowler, 2004, s. 30-31). İnanç, insanların dünyayı, diğer insanları ve nihai değer olarak kabullendikleri şeyleri hem nasıl anladığına hem de nasıl yorumladığına şekil verir. Böylece "inanca

sahip olmak, kalbin donatıldığı gibi, bağlılıklarımız gibi ve ümidimizin başka şeylere odaklandığı gibi biriyle ya da bir şeyle ilişkili olmaktır” (Fowler & Keen, 1985, s. 18). Yine de Fowler’ın görüşümleri, inancı öncelikle bilme, düşünme ve yargılama şekli olarak yorumlamaya karşı teorisinin eğilimlerini yansıtır (Astley, 2009, s. 235).

D. Sonuç

Başlangıçta döneminin en önemli teologlarından etkilenen ancak daha sonra kendi inanç düşüncesini oluşturan ve bu düşünce ekseninde bireydeki inanç gelişimini ölçmeyi amaçlayan bir teori meydana getiren Fowler’ın bireyin bütün yönlerini kapsayacak bir inanç tanımı ortaya koymaya çalıştığı görülmektedir. Fowler, inanca ilişkin olarak bireysel, sosyal özellikleri hesaba katmanın yanı sıra manevi, ahlaki ve kişilik gelişimini de dikkate alarak geniş bir inanç tanımı yapmaktadır. Ancak Fowler’ın her çalışmasında ayrı bir inanç tanımı yapması ve bu tanımlarda bireyin farklı özelliklerini hesaba katması onun bütüncül bir tanım gerçekleştiremediğini göstermektedir. Bundan dolayı inanca insanoğlunun ortak bir özelliği olarak bakan Fowler’ın tanım noktasında parçacı olduğu ifade edilebilir. Aslında bu yöntemi Fowler’ın inancın çok yönlü doğasını ifade etmek için kasıtlı olarak kullandığı da ifade edilebilir. Fowler’ın yaptığı inanç tanımlarından hareket edildiğinde inancın, beşeri tecrübenin en kapsamlı boyutlarında bulunan anlamın araştırılması ve kişisel özelliklerin de devreye girmesi sonucunda bireysel bir kimlik arz ederek yendiden oluşturulması eylemi şeklinde düşünülmesi gerektiği sonucuna ulaşılabilir. Bununla birlikte bu yaklaşımdan ‘inancı’ insan yaşamının ayrılmaz bir parçası olarak gören ‘dini’ inanç sistemlerinin ötesine geçiren geniş bir inanç tanımına ulaşılır ki Fowler’ın de hedeflediği nokta budur.

Fowler, evrensel beşeri bir anlamlandırma faaliyeti olarak değerlendirdiği inancın insanların kendilerini ve çevrelerini nasıl ilişkilendireceklerini ve yorumlayacaklarını biçimlendiren belirli beşeri etkileşime özgü yapılar içerisinde yer aldığına inanmaktadır. Bu yapılar sadece bilişsel gelişim ve ahlaki muhakeme gücü gibi konularda inancın bileşenlerinden ayrılmaktadır. Yani Fowler, inancın bir çeşit iman olmadığına bunun tam aksine bir öğrenme, kişinin dünyaya ilişkin tecrübelerini oluşturma biçimi şekli olduğuna inanmaktadır.

İnsan yaşam döngüsündeki dini/manevi değerler ve davranışların gelişiminin evrimsel sürecini anlamayı amaçlayan disiplinler arası bir yaklaşım olan İnanç Gelişim Teorisi’nde ise Fowler, yedi görüşümlü bir yapının olduğuna inanır. Teorisinde üst başlık olarak değerlendirilebilecek bu yedi görünüm içerisinde ayrıca her başlık altında sezgisel-yansıtıcı, öyküsel-lafzi, yapay-geleneksel, bireysel-yansıtıcı, paradoksal-birleştirici ve evrenselleştirici olmak üzere altı alt kategori de yer almaktadır.

Fowler'in teorisi sadece belirli dini gelenekler ve inançlara değil sadece "psikolojik inanç kavramına" odaklandığı için bütün dini inançların gelişiminin anlaşılmasında kullanılabilir. Fowler sadece inancın içeriklerine yoğunlaşmayarak bireylerin inançlarının muhtevasının, teorisinin her aşamasında tamamen değişmediğini sadece inanma şekillerinde farklılıkların meydana geldiğini iddia eder.

Kaynakça

- Astley, J. (2009). The Psychology of Faith Development. M. de Souza, L. Francis, J. O'Higgins-Norman, & D. Scott içinde, *International Handbooks of Religion and Education for Spirituality*. London, New York: Springer. doi:10.1007/978-1-4020-9018-9 13
- Dykstra, C. (1986). What Is Faith?: An Experimental in the Hypotetical Mode. C. Dykstra, & S. Parks içinde, *Faith Development and Fowler* (s. 45-64). Alabama: Religious Education Press.
- Fowler, J. (1976). Stages in Faith: The Structural-Developmental Approach. T. Hennessy içinde, *Values and Moral Education* (s. 173-211). New York: Paulist Press.
- Fowler, J. (1986). Faith and the Structuring of Meaning. C. Dykstra, & S. Parks içinde, *Faith Development and Fowler*. Birmingham, Alabama: Religious Education Press.
- Fowler, J. (1990). Faith development research. R. J. Hunter içinde, *Dictionary of Pastoral Care and Counseling* (s. 399-401). Nashville: Abingdon Press.
- Fowler, J. (1991). Stages in Faith Consciousness. *New Directions For Child Development*, 52(Summer), 27-45.
- Fowler, J. (1991a). The Vocation Of Faith Developmental Theory. J. Fowler, K. Nipkow, & F. Schweitzer içinde, *Stages Of Faith And Religious Development: Implications For Church, Education, And Society* (s. 19-37). New York: Crossroad Publishing.
- Fowler, J. (1991b). *Weaving the New Creation: Stages of Faith and The Public Church*. New York: Harper Collins.
- Fowler, J. (1992). Faith, Liberation and Human Development. J. Astley, & L. Francis içinde, *Christian Perspectives on Faith Development: A Reader* (s. 3-14). Michigan: Eerdmans Publishing.
- Fowler, J. (1995). *Stages of Faith: The Psychology of Human Development and The Quest for Meaning*. New York: Harper & Row.

- Fowler, J. (2000). *Becoming Adult, Becoming Christian: Adult Development And Christian Faith*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Fowler, J. (2001). Faith Development Theory and the Postmodern Challenges. *The International Journal For The Psychology Of Religion*, 11(3), 159-172.
- Fowler, J. (2004). Faith Development At 30: Naming The Challenges of Faith in A New Millennium. *Religious Education*, 99(4), 405-421.
- Fowler, J., & Dell, M. L. (2006). Stages of Faith From Infancy Through Adolescence: Reflections on Three Decades of Faith Development Theory. E. Roehlkepartain, P. E. King, L. Wagener , & P. Benson içinde, *The Handbook of Spiritual Development in Childhood and Adolescence* (s. 34-45). California: SAGE Publications.
- Fowler, J., & Keen, S. (1985). *Life Maps: Conversations on the Journey of Faith*. Texas: Waco Word Books.
- Gottlieb, E. (2012). Dini Düşüncenin Gelişimi. (C. Osmanoğlu, & M. Ulu, Dü) *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 12(1), 269-289.
- Hart, J., Limke, A., & Budd, P. (2010). Attachment and Faith Development. *Journal of Psychology and Theology*, 38(2), 122-128.
- Nelson, E. (1992). Does faith develop? An evaluation of Fowler's Position. J. Astley, & L. Francis içinde, *Christian Perspectives on Faith Development: A Reader* (s. 62-76). Michigan: Eerdmans Publishing.
- Neukrug, E. (2012). *The World of the Counselor: An Introduction to the Counseling Profession* (4. b.). Belmont: Brooks/Cole.
- Parker, S. (2006). Measuring Faith Development. *Journal of Psychology and Theology*, 34(4), 337-348.
- Parker, S. (2010). Research in Fowler's Faith Development Theory: A Review Article. *Review Of Religious Research*, 51(3), 33-252.
- Streib, H. (2001). Faith Development Theory Revisited: The Religious Styles Perspective. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 11(3), 143-158.
- Streib, H. (2005). Faith Development Research Revisited: Accounting for Diversity in Structure, Content, and Narrativity Of Faith. *International Journal for the Psychology of Religion*, 15(2), 99-121.